

05гр. 06.09.22р. укр. літ.

Доброго дня! Тема уроку. О.Довженко. «Зачарована Десна».
Історія написання, автобіографічна основа, сповідальність.
Поєднання минулого й сучасного. Морально – етичні проблеми

Увага! Виконані завдання надсилати за електронною адресою:

moshev2020@icloud.com

ХІД УРОКУ

Світ який – мереживо казкове!..

Світ який – ні краю, ні кінця

(В. Симоненко)

✓ *Дайте відповіді на питання:*

Дайте визначення пейзажу. (Пейзаж — один із композиційних компонентів художнього твору: опис природи, будь-якого незамкненого простору зовнішнього світу)

З якою метою в художніх творах письменники звертаються до описів природи?

Про що свідчить зв'язок людини і природи?

Що вам відомо про кіно як вид мистецтва?

У чому особливість будь-якого автобіографічного твору?

❖ Чим відомий для вас О. Довженко?

син свого часу і весь належу сучасникам своїм.

О. Довженко

❖ Слов'янство поки що дало світові в кінематографії одного великого митця, мислителя і поета — Олександра Довженка.

Чарлі Чаплін

❖ Там така добра земля, що дитину посади, то вироста б.

Народне прислів'я

1. Дитинство і юність О. Довженка **ОЛЕКСАНДР ПЕТРОВИЧ ДОВЖЕНКО** **(1894-1956)**

На околиці Сосниці, що на Чернігівщині, стоїть стара присадкувата хата. Звідси, минаючи городи, зелені луки, біжить білоголове хлоп'я до свого найулюбленішого місця — до Десни. Подовгу сидить собі на піщаному березі, вдивляючись у водяну синь, слухаючи плюскіт хвиль, і мріє, мріє... Це Сашко Довженко. Він був сьомою дитиною в сім'ї, в котрій із чотирнадцяти дітей у живих залишилося лише двоє — Сашко й сестричка Поліна. Хлопчик пам'ятає, як в один день від пошесті померло відразу аж четверо дітей. Багато сліз

пролила Одарка Єрмолаївна, його мати. Одну розраду в житті вона мала — народні пісні. А скільки знала їх! І веселих, жартівливих, і сумних, жалісних. Батько письменника, Петро Семенович, був хліборобом. Тяжко працював з ранку до вечора. Та й малого Сашка змалечку привчив любити землю. Не один мозоль пам'ятають дитячі рученята. Батько й мати були неписьменні, а дід Семен Тарасович, колишній чумац, умів читати.

Усі в сім'ї любили жартувати, цінували гостре, дотепне слово. Старалися бодай зрідка пересипати сльози жартами. Ще Довженки славилися тим, що з діда-прадіда гнали дьоготь. Через те їх і прозвали Дехтярами, а хлопчину — Дехтяренко.

У дитинстві Сашко дуже любив малювати. Малював на перевернутих табуретках, стінах, дощечках, клаптиках паперу. Малював квіти, яблука, хати, коней, людей. Навіть одного разу, дивлячись у дзеркало, намалював власний портрет. (Учні під коментар учителя розглядають малюнки «Маленький Сашко» О. Довженка, а також малюнки школярів до твору письменника.)

Понад усе батькові хотілося дати освіту єдиному синові. І ось настав день, коли Петро Семенович привів Сашка до школи, хлопчик, побачивши вчителя, дуже злякався і міцно притиснувся до батька.

— Як тебе звати? — запитав учитель.

— Сашко, — прошелестів губами хлопчик і сам не впізнав свого голосу.

— А як звати твого батька?

Сашко ще міцніше обхопив батькову ногу і перелякано зиркав очима.

— Не розвинений, — зробив висновок поважний учитель.

Пізніше цей же вчитель (Леонтій Созонович Опанасенко), побачивши неабиякі здібності Сашка, сам наполягав на тому, щоб хлопець продовжував навчання в Глухівському вчительському інституті. Але спочатку була школа, де Сашко був «круглим відмінником», потім училище. Вже в юнацькі роки Олександр хоче осягнути все, в нього немає якось одного захоплення. Він удосконалює гру на скрипці, влаштовує театральні вистави, записує почуті від кобзарів і лірників народні пісні й думи, співає сам, «запоєм» читає все, що потрапляє під руки, збирає бібліотеку... Згодом в автобіографії він напише: «Мені здавалось, що я все можу, що все легко, і мені хотілося бути різним, хотілося начебто розділитися на кілька частин і жити в багатьох життях, професіях, країнах і навіть видах».

Бажання вчитися привело Олександра Довженка до Глухівського вчительського інституту, куди за умов царського режиму мали право вступати діти хліборобів (до того ж за успішне навчання студенти одержували стипендію). На тридцять вакантних місць було триста бажаючих. Юнак склав успішно всі екзамени і був зарахований до інституту, хоч стипендії і не одержував. Щоб учти сина, батько «відкрояв від серця» десятину землі. У своїх неповних шістнадцять Сашко був наймолодшим серед першокурсників, де навчалися студенти з солідним

учительським стажем. Він був яскравою особистістю, і його зразу всі полюбили. Друзі називали його «Сашко-філософ»...

Ким тільки не був Олександр Довженко. Він і кінорежисер, і сценарист, прозаїк, драматург, живописець, графік, етнограф, оратор, дипломат, військовий кореспондент, філософ... Все це дало йому право піднятися на вершину світової слави і заявити про геніальний талант Довженка.

2. Робота над твором О. Довженка «Зачарована Десна»

2.1. Вибіркове читання твору, переказ цікавих епізодів кіноповісті.

2.2. Історія написання «Зачарованої Десни».

Твір був написаний за рік до смерті автора, проте задум цієї художньої перлини письменник виношував багато років. В одній із записних книжок Довженка періоду Другої світової війни з поміткою «Воронеж» під датою 5 квітня 1942 року натрапляємо на такий запис: «А вчора, пишучи спогади про дитинство, про хату, про діда, про сінокіс, один собі у маленькій кімнатоньці сміявся і плакав. Боже мій, скільки ж прекрасного і дорогого було в моєму житті, що ніколи-ніколи вже не повернеться! Скільки краси на Десні, на сінокосі і скрізь-усюди, куди тільки не гляне моє душевне око... »

У післявоєнні роки письменник продовжував працювати над кіноповістю. Про це він неодноразово згадує у своїх листах до матері і сестри (від 9 листопада 1946 і 13 квітня 1947 років).

Письменник прекрасно знав духовний світ селянина, народний побут, звичаї, його психологію. Можна сказати, що «Зачарована Десна» — своєрідна енциклопедія сільського життя України кінця XIX і початку XX століть.

Над повістю О. Довженко продовжував працювати до 1955 року. Якого великого значення надавав він цьому творові, підтверджує такий факт: в архіві письменника зберігається чотири варіанти рукопису українською мовою. За повістю «Зачарована Десна» 1964 року режисер Ю. Солнцева поставила однойменний фільм.

Таким чином О. Довженко працював над твором упродовж 14 років. Тільки в березні 1956 року журнал «Дніпро» видрукував повість, а наступного року, вже по смерті Довженка, вийшла окрема книжка.

2.3. Особливості назви твору.

Про що цей твір, це диво — «Зачарована Десна»? І чому ріка тут — зачарована? Про чари і злигодні босоного дитинства, без розуміння святості якого труд людини нікчемний і безбарвний. Про трагедію людини в експлуататорському суспільстві і велич народної душі. Про витоки таланту «на ранній досвітній зорі коло самих первісних джерел» і призначення митця. Колись Десна на все життя зачарувала малого Сашка. І тому не міг Довженко не показати її, зачаровану, нащадкам. Як реальну легенду про людські радощі й болі, як диво, що навчає «бачити зорі навіть у буденних калюжах на життєвих шляхах».

2.4. Тема: відтворення хроніки життя селянської родини, величної краси хліборобської праці, народної моралі і мудрості.

2.5. Ідея: митці покликані народом для того, аби показувати світові насамперед, що життя прекрасне, що само по собі воно є найбільшим і найвеличнішим з усіх мислимих благ.

2.6. Основна думка: змалювання картин побуту дореволюційного села і пізнання світу прекрасного і жорстокого водночас малим хлопцем; саме щасливий момент в житті людини — це її дитинство, а потім спогади про нього.

2.7. Жанр: кіноповість (сценарій, перероблений для читання); О. П. Довженко назвав свій твір автобіографічним кінооповіданням.

2.8. Особливості кіноповісті.

Ця кіноповість написана дуже стисло, оповідь у ній пройнята тонким ліризмом, у ній відчутно велику любов письменника-патріота до своїх земляків-героїв і всього трудящого люду, до рідної землі. У хвилюючу розповідь вплітаються глибокі роздуми, в яких минуле оцінюється з погляду сучасності.

«Зачарована Десна» — автобіографічний твір, спогади письменника про дитинство, перші кроки пізнання життя, про «перші радощі і вболівання, і чари перших захоплень дитячих...», про діда і прадіда Тараса, про бабу, матір і батька, коваля діда Захарка, дядька Самійла — неперевершеного косаря. Спогади ці час од часу переростають у авторські роздуми — про «тяжкі кайдани неписьменності і несвободи», інші лиха й страждання трудових людей України і разом з тим — багатство їхніх душ, моральне здоров'я, внутрішню культуру думок і почуттів, їхній смак, їхню вроджену готовність до «найвищого і тонкого», про війну і спалене фашистами село, про ставлення до минулого: відомий авторський монолог, який починається словами: «Я син свого часу і весь належу сучасникам своїм. Коли ж обертаюсь я часом до криниці, з якої пив колись воду...» і в якому висловлено знамениту формулу: «Сучасне завжди на дорозі з минулого в майбутнє».

2.9. Сюжет і композиція.

У творі ми не знайдемо чіткої сюжетної лінії. Оповідь раз у раз переривається авторським коментарем, філософськими роздумами, ліричними відступами. Та й самі епізоди з життя малого Сашка подаються не за хронологією, а нібито хаотично, за плином спогадів посивілого автора. **Така композиція дає можливість О. Довженкові об'єднати два історичні плани:**

1-й — це дитинство Сашка, його веселі пригоди, перші враження від пізнання світу, гірка доля наддеснянських хліборобів, закоханих у працю; національні звичаї і наївні вірування селян;

2-й — авторські відступи, пройняті життєстверджуючим оптимізмом, в яких письменник плин минучих років оглядає з вершини своєї людської зрілості, прагне усвідомити свою природу на ранній досвітній зорі коло її первісних джерел.

Одним із важливих елементів «Зачарованої Десни» є ліричні відступи автора-філософа, мислителя, людини середини ХХ століття з пристрасним серцем, що живе радіщами й болем рідного народу.

3. Обговорення змісту твору за питаннями:

- Чому роки дитинства ми будемо пам'ятати завжди?
- В якій сім'ї ріс Сашко?
- Якою у творі зображена мати Сашка? (Вона любила «садити що-небудь у землю, щоб проізростало». Це взірець працьовитості і доброти.)
- Що мав на увазі О. Довженко, говорячи про батька: «Багато бачив я гарних людей, але такого, як батько, не бачив»?
- Чого хлопець навчився від діда?
- Поясніть, через що дідуся називали «добрим духом ланів і риби»?
- За що мати не любила діда? (Вважала його за чорнокнижника.)
- Чим дід був схожий на бога?
- Як у творі описано батьківську хату Сашка? Про що свідчить цей опис?
- Через що Сашко боявся бабусю?
- Яка трагедія сталася в родині Довженків?
- Опишіть перебування Сашка на сінокосі.
- Поясніть, як ці слова характеризує дядька Самійла: «...орудував косою, як добрий маляр пензлем».
- Про що свідчить розмова вчителя із Сашком? Чи об'єктивну оцінку дав учитель хлопчику? Чому?
- Які народні свята, звичаї, обряди, прикмети згадуються у творі? З якою метою?

❖ Герої О. Довженка у «Зачарованій Десні» є втіленням талановитого й працелюбного українського народу, його високої моралі, волелюбності, чистої та красивої душі. Моральна краса трудівників розкривається у ставленні їх до рідного краю. У творі проходить тема єднання людини з чарівною природою. Буйна городина за сільським тином, темні хащі тютюну й смородини, дзвін коси, шелест хвиль — все бринить музикою, все співає, радіючи життю. Особливий вплив на автора і на читачів має краса річки Десни. Вона була для митця і героїв твору життєдайною силою, яка наділяла всіх добротою, щирістю та любов'ю.

Домашнє завдання

Скласти план твору, дібрати матеріал для характеристики образу Сашка.